

De Strandgaper *Mya arenaria* al in Nederland ‘vóór Columbus’

Karel Essink en Albert P. Oost

The Soft-shell clam *Mya arenaria* already in The Netherlands ‘before Columbus’

Summary

During the Pleistocene, the coastal marine bivalve mollusc *Mya arenaria* became extinct in NW Europe. The species remained present in Northern America. Here we report on finds of *Mya arenaria* in the coastal landscape of The Netherlands: polders reclaimed from the Wadden Sea and the former estuaries of the primal IJ and Old Rhine. The shells from the Wadden Sea polders and primal IJ date before 1492 AD; the shell from the Old Rhine estuary is younger.

Inleiding

Lange tijd werd aangenomen dat de Strandgaper *Mya arenaria* Linnaeus, 1758, die na de laatste IJstijd niet meer in Europa voorkwam maar nog wel in Noord-Amerika, pas ná de ontdekking van Amerika in 1492 een herintroductie in Europese wateren beleefde. De eerste waarneming van levende exemplaren in West-Europa dateert van 1583 in België (Raeymakers, 1898, in Bernard, 1979). De oudste vondst van levende Strandgapers in Nederland was in een kreek in ZW-Nederland (Baster, 1765).

Vondsten van middeleeuwse Strandgapers

Petersen *et al.* (1992) vonden in Noord-Denemarken langs de kust van het Kattegat schelpen van Strandgapers die op grond van ¹⁴C-datering geleefd zouden hebben in 1245-1295 AD. In de Greifswalder Bodden nabij het Duitse Oostzee-eiland Rügen werden ook oude schelpen van Strandgapers aangetroffen. Met een andere methode werden deze gedateerd op 1310 ± 70 AD (Behrends *et al.*, 2005). Ter verklaring van deze pre-Columbische datering poneerden Petersen *et al.* (1992) de hypothese dat de herintroductie van deze soort naar Europa niet zonder de hulp van de Vikingen gebeurd kon zijn. De Vikingen waren tenslotte al rond 1000 AD, dus ruim voor Columbus, in Noord-Amerika.

Pre-columbische Strandgapers in Nederland

Inmiddels weten we dat ook in Nederland Strandgapers gevonden zijn die ouder zijn dan 1492. Het gaat hier om vijf schelpen, die werden aangetroffen in oude wadafzettingen in een poldergebied nabij Warffum en Zoutkamp. Een Strandgaper-schelp werd al eerder aangetroffen in de bouwput van de Wijkertunnel onder het Noordzeekanaal nabij IJmuiden. Dit is een locatie in het Oer-IJ estuarium. De ouderdom van al deze schelpen is d.m.v. ¹⁴C-datering vastgesteld in het Centrum voor Isotopen Onderzoek te Groningen en onlangs gerapporteerd (Essink *et al.*, 2016). Het dateringsresultaat wordt samengevat in tabel 1.

Strandgapers in de Oude Rijn

In dezelfde publicatie van Essink *et al.* (2016) wordt ook de datering van een Strandgaper-schelp gepresenteerd die ongeveer in 1950 gevonden werd in het mondingsgebied van de Oude Rijn te Katwijk aan de Rijn. De datering van deze schelp (1485-1800 AD) kan worden verklaard door aan te nemen dat deze Strandgapers hier rond 1571 geleefd hebben toen de monding van de Oude Rijn (die al rond 1200 AD was verzand) tijdelijk weer in verbinding met zee werd gebracht door het graven van het ‘Malle Gat’. Daar heersten toen, zo blijkt uit de analyse van stabiele isotopen in de schelp, enige tijd estuariene condities.

Vikingen als vector?

De door Petersen *et al.* (1992) gepresenteerde hypothese omtrent de mogelijke rol van de Vikingen bij de herintroductie van de Strandgaper in Europa is nooit onderbouwd. Binnenkort hopen de auteurs een artikel te publiceren waarin o.a. de aanwezigheid van de Vikingen in Noord-Amerika en hun trans-Atlantische scheepvaart worden geanalyseerd – en daarmee hun mogelijke rol bij de herintroductie.

Tabel 1. Vindplaatsen en datering van schelpen van de Strandgaper *Mya arenaria* in Nederland. De ouderdom is aangegeven in kalenderjaren (bron: Essink *et al.*, 2016).

Locatie	Vondstjaar	Ouderdom
1a: Noordpolder I	1990	1300-1405
1b: Noordpolder II	1990	1275-1425
1c: Noordpolder III	1990	1290-1415
2: Warffum-Middendijk	1997	1310-1495
3a: Vierhuizen-MZ 10	2008	1405-1440
3b: Zoutkamp-ZW	1996	1315-1465
4: Wijker Tunnel	1993	1300-1440
5: Katwijk a/d Rijn	Ca. 1950	1485-1800

Geraadpleegde bronnen

- BASTER, J., 1765. Natuurkundige uitspanningen, behelzende eenige waarnemingen, over sommige zeeplanten en zee-insecten, benevens derzelver zaadhuisjes en eijernesten. Tweede deel, vijfde stukje. – J. Bosch, Haarlem: 53-110.
- BEHREND, B., G. HERTWECK, G. LIEBEZEIT & G. GOODFRIEND, 2005. Earliest Holocene occurrence of the soft-shell clam, *Mya arenaria*, in the Greifswalder Bodden, Southern Baltic. – *Marine Geology* 216: 79-82.
- BERNARD, F.R., 1979. Identification of the living *Mya* (Bivalvia: Myoida). – *Venus* 38: 185-204.
- ESSINK, K., A.P. OOST, H.J. STREURMAN & J. VAN DE PLICHT, 2016. Are Medieval *Mya arenaria* (Mollusca; Bivalvia) in the Netherlands also clams before Columbus? – *Netherlands Journal of Geosciences - Geologie en Mijnbouw* 95. Available on CJO2016. doi:10.1017/njg.2016.17.
- PETERSEN, K.S., K.L. RASMUSSEN, J. HEINEMEIER & N. RUDD, 1992. Clams before Columbus? – *Nature* (London) 359: 679.

Adressen van de auteurs

karelessink@hetnet.nl
albert.oost@deltares.nl